

Варивода Василь,
професор кафедри поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент
Ковтун Денис,
здобувач бакалаврату
Навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЕВАКУАЦІЇ ДІТЕЙ ІЗ НАСЕЛЕНИХ ПУНКТИВ, РОЗТАШОВАНИХ НА ТЕРИТОРІЯХ АКТИВНИХ ТА МОЖЛИВИХ ВОЄННИХ (БОЙОВИХ) ДІЙ ТА ГАРАНТІЇ ЗАХИСТУ ЇХНІХ ПРАВ

В умовах повномасштабної війни проти України питання захисту життя й здоров'я дітей набуває особливої соціально-правової значущості. Діти як категорія населення є вразливими до ризиків, що виникають у зв'язку з бойовими діями, – від прямих обстрілів до психологічного тиску, руйнування соціальної інфраструктури, порушення доступу до медичної допомоги, житла, харчування та безпеки. Правове врегулювання евакуації неповнолітніх за таких умов має ґрунтуватися на гарантуванні права на життя й здоров'я, з урахуванням як національних правових гарантій, так і міжнародних стандартів захисту прав дитини.

Так, на початок січня 2025 року, за інформацією обласних військових (державних) адміністрацій, було евакуйовано та розміщено близько 3 мільйонів людей, із них приблизно 655 тисяч дітей і понад 105 тисяч осіб з інвалідністю. У системі органів МВС евакуаційні заходи щодо цивільного населення здійснюють підрозділи Національної поліції «Білі янголи» та ДСНС: функціонує 21 група «Білих янголів», до складу яких входять 124 поліцейські. Крім того, залучено 13 штатних і позаштатних груп рятувально-евакуаційних робіт ДСНС загальною чисельністю 140 осіб. [1]

Водночас існує низка проблемних аспектів, що потребують подальшого вдосконалення нормативно-правового регулювання. Зокрема, евакуація окремих категорій осіб, які через вік або стан здоров'я не здатні самостійно вжити заходів для забезпечення власної безпеки, зокрема дітей, осіб з інвалідністю, громадян похилого віку тощо, нерідко здійснюється із запізненням. Однією з основних причин такої ситуації є небажання або зволікання з боку родичів цих осіб. Унаслідок цього зазначені категорії населення фактично опиняються у безпорадному становищі, стаючи залежними від обставин або рішень своїх близьких. Практика засвідчує, що затримка з евакуацією вже призводила до трагічних наслідків, зокрема до загибелі людей у районах активних бойових дій, зокрема на території Донецької, Сумської, Запорізької та Харківської областей.

З огляду на зазначене, розроблено та прийнято Закон України від 10 лютого 2026 року № 4779-IX який передбачає внесення змін до низки нормативно-правових актів щодо врегулювання питань проведення евакуації

населення та захисту дітей, які перебувають у населених пунктах на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій. Серед ключових новел – можливість обов’язкової евакуації дітей із таких територій за рішенням військових адміністрацій на письмову пропозицію військового командування та з погодженням координаційного штабу з евакуаційних заходів. [4]

Закон чітко визначає, що обов’язкову евакуацію може бути застосовано до осіб, які через вік чи стан здоров’я не здатні самостійно вжити заходів для збереження життя чи здоров’я, до яких належать діти. У контексті евакуації дітей в умовах війни важливо також враховувати й продовжувати дію інших правових актів, зокрема тих, що розроблені на основі попередніх рішень уряду – Постанова Кабінету Міністрів України № 209 від 07.03.2023 р., яка передбачала механізм обов’язкової евакуації дітей із зон активних бойових дій, що передбачав їх евакуацію у супроводі батьків або законних представників та без можливості відмови дорослих. [5]

Це є важливою основою для правового розуміння процедури, яка доповнюється новими законодавчими положеннями.

Згідно із Законом № 4779-IX, резолюція про проведення обов’язкової евакуації дітей зокрема базується на:

- письмовій пропозиції військового командування щодо конкретної території;
- рішенні обласної чи Київської міської військової адміністрації;
- погодженні координаційного штабу з евакуаційних заходів протягом установленого строку.

Такий механізм передбачає участь як військових, так і цивільних владних органів у процесі ухвалення рішення, що має забезпечувати комплексний підхід до захисту дітей у зоні ризику. [4]

Варто виокремити, що найбільш дискусійною та актуальною нормою є положення про те, що евакуація неповнолітніх може проводитись навіть у разі відмови батьків чи законних представників. Цю норму було окремо відзначено у ЗМІ та офіційних повідомленнях після підписання закону Президентом України.

Закон № 4779-IX надає право військовим адміністраціям приймати рішення про примусове переміщення дітей, якщо це необхідно для захисту їхнього життя та здоров’я. У разі відмови батьків, національна поліція має право здійснювати процедуру евакуації без їх згоди, після чого діти передаються органам опіки та піклування в безпечних регіонах.

Це положення спрямоване на реалізацію пріоритету захисту життя дітей навіть у складних соціальних обставинах, але потребує чіткого правового забезпечення, що мінімізує ризики зловживань та гарантує дотримання права на сімейне життя. [3]

Забезпечення гарантій прав дитини в умовах примусової евакуації передбачає:

- право на найкращі інтереси дитини, що має бути головним критерієм при ухваленні рішень про евакуацію;

- присутність супроводу дорослих, якщо це можливо (батьки, опікуни, родичі тощо) - норма, яку закріплював попередній порядок;
- безпосереднє забезпечення житлом, харчуванням та соціальним супроводом після евакуації (в контексті норм Закону № 4779-IX щодо життєзабезпечення евакуйованого населення);
- відповідність міжнародним стандартам, зокрема положенням Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни, які передбачають, що переміщення дітей допускається лише для гарантування їхньої безпеки та що сімейні зв'язки мають максимально зберігатися; [2]
- право на незворотність сімейних зв'язків – відповідно до міжнародних стандартів, евакуація не повинна призводити до тривалого розлучення з батьками без вагомих підстав.

Запровадження норми щодо примусової евакуації дітей без згоди батьків зумовлює наукову та правову дискусію стосовно допустимих меж державного втручання у сферу сімейних правовідносин і забезпечення принципу збереження сімейного середовища. Представники організацій, що здійснюють діяльність у сфері захисту прав дитини, висловлюють занепокоєння з приводу того, що реалізація таких заходів може створювати потенційні ризики порушення принципу пріоритетності сімейного виховання та негативно впливати на реалізацію права дитини на виховання в сім'ї, яке закріплене як у національному законодавстві, так і в міжнародно-правових актах.

У зв'язку з цим виникає необхідність формування чіткої системи правових запобіжників, зокрема:

- визначення вичерпного та чітко окресленого переліку підстав для примусового відокремлення дитини від батьків або законних представників;
- забезпечення обов'язкового судового контролю або своєчасного (оперативного) нагляду з боку органів опіки та піклування за прийняттям і реалізацією відповідних рішень;
- нормативного врегулювання прозорих і визначених процедур повернення дітей до сімей після стабілізації безпекової ситуації.

Список використаних джерел:

1. Богдан Драп'ятій. Дилема примусової евакуації: між правом на вибір і правом на життя. <https://zn.ua/ukr/war/dilema-primusovoji-evakuatsiji-mizh-pravom-na-vibir-i-pravom-na-zhittja.html>
2. Дмитро Лубінець. Грубі порушення прав людини внаслідок збройної агресії проти України: загальний огляд <https://ombudsman.gov.ua/childrenofwar-2023/hrubi-porushennia-prav-dytyny-vnaslidok-zbroinoi-ahresii-proty-ukrainy-zahalnyi-ohliad>
3. Закон про евакуацію дітей підписано президентом під час збройного конфлікту: <https://mezha.net/ua/bukvy/ukraine-law-12353-allows-police-to-evacuate-children-in-war-zones/>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання питань проведення евакуації, розміщення та життєзабезпечення евакуйованого населення, забезпечення захисту дітей, які перебувають у

населених пунктах, розташованих на територіях активних та можливих воєнних (бойових) дій: закон України від 10 лютого 2026 року № 4779-IX <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/uk-ru/4779-20/sp:max20#Text>

5. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України від 30 жовтня 2013 р. № 841 і від 29 липня 2022 р. № 854: постанова КМ України від 7 березня 2023 р. № 209 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/209-2023-%D0%BF#Text>

*Воротнюк Дмитро Васильович,
слухач 2 курсу магістратури, «Право»
Національний університет оборони України
Науковий керівник:
Ступак Дмитро Борисович,
доктор філософії у галузі знань «Право»
професор кафедри військового права
та правоохоронної діяльності
Національного університету оборони України,
полковник юстиції*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України виявила системні прогалини у нормативно-правовому забезпеченні правового режиму воєнного стану. Попри наявність розгалуженої законодавчої бази, чинне регулювання не містить нормативно закріпленого механізму перевірки пропорційності заходів, не забезпечує чіткого розподілу повноважень між суб'єктами запровадження і позбавляє як парламент, так і суди ефективних інструментів контролю за відповідними рішеннями.

Порівняльно-правовий аналіз досвіду Франції, Польщі, Ізраїлю, Великої Британії та США засвідчив, що в усіх цих державах принцип пропорційності є не лише конституційним принципом, а й операційним механізмом. Реалізується він двома підходами: конституційним — через пряме закріплення пропорційності як обов'язкової умови заходу (Польща) та процедурно-судовим — через обов'язковий судовий контроль за змістовною обґрунтованістю рішень (США, Велика Британія). Розподіл повноважень у всіх аналізованих системах є нормативно чітким; загальна формула «разом або самостійно», характерна для українського законодавства, є нетиповою.

За результатами дослідження сформульовано системний пакет законодавчих пропозицій за трьома напрямками.

Перший напрям — доповнення Закону України «Про правовий режим воєнного стану» статтею 8-1, яка закріплює обов'язковий пропорційний тест через чотири критерії правомірності заходу: наявність реальної загрози,